

Smörkullen och andra ortnamn på Smör-.

Om nordiska kultorter.

Af

Oskar Lundberg.

De nordiska ortnamnen på *Smör-* ha beredt forskarne åtskilligt bryderi. Det ligger nära att antaga, att det är det vanliga ordet *smör*, som här ingår. Men hur skall man förklara detta ords förekomst i ortnamnen?¹

Docenten O. Almgren har gjort intressanta iakttagelser om ett sådant ortnamn, *Smörkullen*. Så benämndes ett af honom undersökt graffält från den äldre järnåldern vid Alvastra i Östergötland. Utom grafvar funnos här äfven lämningar af gammal hednisk kult, om hvilka jag hänvisar till det följande. Almgren påpekar, att namnet *Smörkullen* äfven annorstädes förekommer som namn på platser, där fornlämningar finnas eller fynd gjorts af sådana föremål, som anses ha brukats vid religiösa ceremonier. Han fäster sig särskildt vid den omständigheten, att man på ett berg med namnet *Smörkull* på Bobergs ägor i Skrea socken nära staden Falkenberg funnit en guldskål af sådant slag, som enligt många forskares åsikt användts i samband med kulten. »Namnet *Smörkullen* kan måhända under dessa omständigheter», säger han, »betraktas som ett minne af att smörjelser och andra religiösa ceremonier plägat förrättas på de därmed betecknade platserna under hednatiden.»²

¹ Endast sällan torde förklaringen vara den, man kanske först tänker sig: att smör förvarats på platsen. Detta skall emellertid, om uppgiften är riktig, vara fallet med ett isländskt namn, *Smíðrholar*, i västra delen af Island, »where the lady Oluf stored her butter». Cleasby-Vigfusson, Icelandic-english dictionary, s. 572.

² Månadsbladet, årg. 29, 1900, s. 119.

Samma åsikt om detta ortnamn uttalas af riksantikvarien O. Montelius. Han nämner härvid flera exempel på ortnamn med Smör-, äfven sådana där ett annat ord än *kulle* ingår som senare sammansättningsled. Äfven han har, som vi i det följande skola finna, haft uppmärksamheten riktad på det intressanta berget Smörkull nära Falkenberg.

I ett par fall äro sålunda religionshistoriska förhållanden af största intresse förknippade med ortnamn på Smör-. Man frågar sig, hur det är i andra fall. Är kanske hvarje sådant namn en slagruta, som leder till upptäckten af en hednisk kultplats? Eller låta sådana ortnamn äfven förklara sig på andra sätt?

Den undersökning, jag ägnat dessa namn, har öfvertygat mig om att ej alla ortnamn på Smör- till sin uppkomst sammanhånga med hednisk kult.¹ Detta är säkerligen fallet med *en* grupp, men äfven andra sådana låta urskilja sig. Redan förut finnas också i litteraturen andra förklaringsmöjligheter framställda. Det är särskildt norska ortnamnsforskare, som behandlat dessa ortnamn.² De ha härvid ej i något fall spårat ett samband med hednisk kult. Jag lämnar nu en öfversikt af deras förklaringsförsök och tillfogar ur eget material, hvad som kan vara af vikt. Att ett så rikhaltigt och skiftande namnmateriel, som det här behandlade, uppkommit på ett och samma sätt, finnes ingen anledning att antaga. De norska namnforskarne ha också för olika fall hänvisat till olika förklaringar. För den händelse att dessa befinnas antagliga för enskilda namn eller hela grupper af materialet, blir det mig sålunda med detta behandlingssätt möjligt att från mitt egentliga ämne, »kultnamnen», afsöndra de namn, hvilkas förklaring med skäl kan antas ligga på annat håll.

Det finnes en i åtskilliga fall företrädd grupp af namn på Smör-, där den senare leden utgöres af ett ord med betydelsen

¹ Denna undersökning grundar sig på en insamling af de nordiska ortnamnen på Smör- i deras äldre och yngre former. Af själfva namnmaterialet är nedan i sin helhet publiceradt blott det, som mera direkt berör »kultnamnen».

² I den af O. Rygh med ett band för hvarje amt utgifna, hittills ej afslutade publikationen Norske gaardnavne (i det följande citerad N. G.). De efter hans död tryckta banden äro bearbetade af olika författare.

»vattensamling, vattendrag». I fråga om dessa namn hänvisa norska ortnamnsforskare, O. Rygh och andra, till den möjligheten, att namnets förra led kan referera sig till någon egendomlighet hos vattnet.¹ En sådan är ju tänkbar, men svårare att närmare angifva. Jag gör i det följande några försök därtill.

Om förklaringen till namnet på en isländsk sjö, *Smörvandet* (Smjörvötnin),² belägen på Smørfjældene, synes man mig icke behöfva sväfva i okunnighet. Lokaliteten, där denna sjö är belägen, karaktäriseras som »et større brungult, med snepletter rigt udstyret fjæld». Det är tydligtvis den »brungula» färgen, som i detta fall är anledningen till namnet.

Smör- förekommer i ortnamn ofta sammansatt med ett ord, som anger en vattensamling af obetydlig storlek. I Danmark anträffas på flera håll namnet *Smørpøt*.³ Det norska *Smørgrav* innehåller som senare led fornvästnordiska *grøf*, f. »gravet eller naturlig sänkning i jorden». Professor Hj. Falk yttrar härom: »Da *smjør* ogsaa betyder 'fedt', kunde gaardnavnet tydes som: sänkning, fylldt med fedtagtigt mudder.»⁴ I fråga om sådana namn kan man också tänka på beskaftenheten hos vattnet, som här samlar sig. Detta antar ju gärna i små, stillastående vattensamlingar en skimrande yta, som kan påminna om det smälta fettets på ytan af hett vatten. Särskildt antaglig synes mig denna förklaring, när ordet *mosse* förekommer som senare led.⁵ I en liten populär skrift om torfmossarna heter det, att mellan tufvor af sumpväxter har det bruna dyvattnet

¹ O. Rygh, Norske elvenavne, s. 236, och N. G. 2, s. 21, Smørbæk.

² Kälund, Hist.-topogr. beskr. af Island 2, s. 198.

³ Med belägg från 1621 och 1634 (Kronens skøder, bd 1, s. 403 och 478). Pøt = pyt, »vandhul», »gravet hul, hvoraf der er taget ler, mergel, tørvedynd el. lign.», Feilberg.

⁴ N. G. 5, s. 255. — Rätt nära denna uppfattning kommer J. Kok, Det danske folkesprog, del 2, s. 361, i sin med tvekan framställda anmärkning till det slesvigiska ortnamnet *Smørkule*: »I følge opgivelse på stedet af beliggenheden i en kule (hule), hvortil vejen er smøret.»

⁵ *Smørmossen* är namnet på en mindre gård i Ödeshögs socken, Lysings hd, Östergötland, (Postorts-fört. 1909). *Smørre Mose* heter en mossträcka i Gladsaxe socken, Sokkelunds härad, Københavns amt. På ön Turö, Sunds härad, Svendborg amt, ligger *Smørmose-Skov*. — Det förtjänar dock erinras om, att mossar ej sällan varit helgade platser, hvarför ett samband med hednisk kult här ej är otänkbart.

stannat, »skimrande på ytan nästan som ett gammalt, solbrändt fönsterglas».¹

När det blir fråga om med Smör- begynnande namn på rinnande vattendrag och större vattensamlingar som sjöar, är det ovisst, hvar förklaringen skall sökas. Namnet på en isländsk fjällsjö har, som vi sett, låtit förklara sig genom sammanställning med för denna plats egenartade naturförhållanden. Om dessa eller andra egenheter i fråga om naturbeskaffenheten kunna anföras för öfriga hit-hörande namn, får bero på iakttagelser och upplysningar från ort och ställe.²

Fastän för dessa namn sålunda ej alltid kan vinnas en passande förklaring, finnes dock ingen anledning att antaga, att de sammanhånga med hednisk kult. Namn på vattensamlingar och vattendrag, begynnande med Smör-, utgöra sålunda en grupp, som med skäl kan afskiljas från »kultnamnen».

Detsamma gäller om åtskilliga s. k. *jämförelsenamn* på Smör-. Ett sådant är *Smörasken*, som, enligt hvad jag själf varit i tillfälle att uppteckna, ej så sällsynt förekommer som namn på mindre skär och klippor i Stockholms skärgård. Anledningen är tydligtvis den, att skäret genom sin form erinrat om en smörask.³

Det norska ortnamnsmaterialen har vidare att bjuda på en ganska talrikt företrädd grupp, där den senare leden betecknar »åker, betesmark» eller annan lokalitet, som äger betydelse för landthus-hållningen. Sådana namn förklaras af O. Rygh m. fl. som »rosende navne med hensyn til jordveiens frugtbarhed». Hit hör *Smertu*, som omkring 1400 skrives Smørþufua.⁴ Det är tydligtvis fornväst-nordiska *púfa*, f., tufva, som här ingår. Smør- skulle i detta och liknande namn vara berömmande och ange platsens fruktbarhet.⁵

¹ A. Quennerstedt, *Hvad torfmossarna förtälja*, 1896, s. 3.

² I fråga om ett västgötskt sjönamn *Smörsämlingen* upprepas Ryghs förmodan af E. Hellquist, *Arkiv för nordisk filologi* 25, s. 204. Se vidare *anf. arb.*, s. 339 o. 354.

³ Som jämförelsenamn betraktar J. Kok, *Det danske folkesprog* 2, s. 361, det slesvigska *Smørskålager* under hänvisning till en parallell som ortnamnet *Sennopskop*.

⁴ N. G. 1, s. 83.

⁵ Samma uppfattning om ortnamn på Smør- finnes hos J. Kok, *Det danske folkesprog*, del 2, s. 361.

Till belysning anför O. Rygh ett uttryck om Island, som fälldes af en bland landnamsmännen, hvilken tydligen i hög grad öfverskattade öns fruktbarhet: »Där dryper smör af hvart strå.» Så får ju »Smörtufvan» en mycket tilltalande förklaring. Äfven för en del andra ortnamn låter denna använda sig.¹ Härmed ha vi sålunda gjort bekantskap med ytterligare en grupp, som godt låter förklara sig utan antagande af ett samband med heden tro och kult. Till denna grupp räknas ofta, enligt min mening alltför ofta, namnen på Smör- i de norska ortnamnspublicationerna. Hur skall man förklara ett namn som *Smørberg*? Man tänker sig ju ej i första hand ett berg som en särskildt fruktbar lokalitet. Som förklaring möter i alla fall: »vistnok rosende navn, sigtende til jordens godhed».²

I ett närliggande fall finner man dock en icke ogrundad tvekan uttalad. Om ett namn som *Smørstein* heter det: »Om 'Smør' her har samme mening som i flere andre navne, hvor det synes at betegne noget fordelagtigt, indbringende, tør være usikkert; men jeg kan ikke angive, hvad det ellers kan sigte til.»³ Det sammanhang, i hvilket namnen här ses, för oss emellertid till en möjlig förklaring af både *Smørstein* och *Smørberg*. I Sverige och Danmark förekomma nämligen rätt talrikt namn af denna art. Som af det följande framgår äro de här i många fall knutna till kultorter och äga, som redan uttalats, sin förklaring som språkliga minnen af hedniska kultceremonier.

Vi öfvergå till ett närmare studium af de svenska och danska »kultnamnen».

Intresset knyter sig i det svenska materialet särskildt till namnet *Smörkullen*. I det följande anför jag de fall, där jag påträffat detta namn, tillika med allt, hvad jag anser lända till utredning af dess ursprung. Det är min förhoppning, att hvad jag

¹ Rätt oviss förefaller däremot en annan möjlighet beträffande dessa ortnamn, som angifves af Falk. »I andre tilfælde tør forklaringen være den, at betalingen eller afgiften har været erlagt i smør.» Se vidare N. G. 5, s. 229.

² N. G. 6, s. 215 (och 395).

³ N. G. 6, s. 73.

här samlat, skall befinnas vara af det intresse, att det kan locka till fortsättning andra personer med lokalkännedom om skilda platser. Jag har vunnit mina uppgifter hufvudsakligen genom litterära källor.

Smörkullen vid Alvastra. Jag har redan nämnt detta intressanta af Almgren undersökta graffält. Fyndplatsen är belägen omedelbart väster om järnvägsstationen i en gruskulle, vid hvilken namnet Smörkullen¹ är fästadt. Almgrens undersökningar² ha sedan under olika somrar fortsatts af Ture J:son Arne.³

Detta graffält, där grafvar både med brända och obrända lik påträffats, är ovanligt rikt. Brandgrafvarna hänvisa till tiden närmast före vår tidräknings början, skelettgrafvarna till de tre århundradena närmast efter. Af de nämnda undersökningarna framgick också, att platsen utom sina grafvar ägde lämningar af gammal hednisk kult. »Som ett minne af offringar och andra med eld förenade ceremonier på Smörkullen vid Alvastra får man», säger Almgren, »kanske anse de *spår af eldstäder* o. dyl., som vid gräfningsarna flerstädes anträffades.» På 30—40 cms djup, mellan myllan och gruset, upptäckte man nämligen på tre särskilda ställen kolbäddar, hvilka icke voro grafvar.⁴ En af dessa innehöll några obrända djurben och ett par brända benskärfvor; den var delvis täckt af små kalkstensflisor. I de båda öfriga anträffades inga ben, men en af dem innehöll en mängd skörbrända stenar. I ena kanten af graffältet var vidare jorden eller gruset på en lång sträcka genombränd, dels svart, men mestadels röd, till 0,80—1 m. djup. »Och denna brända jord med skörbrända stenar», heter det, »utgjorde fyllningen i grafvarna på denna sida, ofta under omständigheter, som gjorde det tydligt, att den brända jorden funnits på

¹ »Smörkullen är een Beetes hage», heter det redan på en geometrisk afritning från 1691 i generallandtmäterikontoret.

² Publicerade i Månadsbladet, årg. 29, 1900, s. 94—121 och Ymer, årg. 21, 1900, s. 5—10.

³ I Meddelanden från Östergötlands fornminnesförening 1903, s. 2—11; 1904, s. 7—10; 1905, s. 29—31.

⁴ På grund af sin jämförelsevis ringa storlek kunna de ej heller antas vara lämningar efter likbål. Detta kan däremot vara fallet med ett kollager, som Almgren senare påträffat. Se Meddelanden från Östergötlands fornminnesförening 1906, s. 15.

platsen före grafvarnas anläggning.»¹ På samma plats, som utmärktes af denna genombrända jord, fanns också en nära 10 m. lång, tät *stenläggning* af smärre stenar; stundom voro de brända. Denna stenläggning synes ha gått fram öfver en af grafvarna och är sålunda yngre.²

Denna fyndplats har mera att bjuda på af intresse. Här funnos nämligen rester af en cylindrisk *brunn*, omsorgsfullt byggd af klumpstenar, nu igenfylld med lösare liggande stenar. »Dess botten, där gruset var lerblandadt, låg mer än 4 m. under jordytan och mätte 1 m. i genomskärning.» Att man här på åsen gjort en brunn för hvardagliga behof förefaller ej sannolikt. »Äfven den», säger Almgren, »kan ju möjligen ha haft användning vid hedniska ceremonier på platsen.»

Vid de undersökningar, som senare företogos af Arne, ha likaledes en del förhållanden observerats, som torde ytterligare ådagalägga platsens karaktär af gammal kultort. »I flera grafvar», säger han, »iaktogs *invid skelettet ett litet kollager*, t. ex. vid skuldran eller på höften. Jag har förut trott, att dessa kol förskrefvo sig från ofvanför liggande förstörda brandgrafvar, men sommarens gräfningar ha öfvertygande visat, att de måste vara samtidiga med de nedlagda skeletten. Om deras betydelse vågar jag ej bestämdt uttala mig, men möjligen är denna af rituel art.»

I en senare undersökning påträffades *invid en brandgraf i matjorden flera stora och många små stenar, nästan i en krets*. Därunder anträffades bränd jord och, inmängda bland stenarna och jorden, massor af *sönderslagna och sönderskurna djurben*, mest af nötkreatur och svin. »Dessa sönderhuggna ben måste gifvetvis ha tillhört dödade och förtärda djur och stamma förmodligen från samma tid som grafvarna.»

Det finnes sålunda på detta graffält åtskilliga företeelser — små eldstäder vid liken, bränd jord o. s. v. — som vittna om använd-

¹ Detta är en viktig iakttagelse, ty häraf framgår, att man på platsen plägat tända eldar, redan innan dessa grafvar anlades.

² Då vi veta, att icke blott stensättningar, utan äfven stenläggningar af olika slag ofta återfinnas på tings- och kultorter, ligger ju den misstanken nära, att äfven denna stenläggning äger något samband med på platsen utöfvad kult.

ningen af eld. Platsens karaktär af kultort och graffält, de nämnda företeelsernas bevisliga samtidighet med grafvarna liksom saknaden af boplatslämningar öfverhufvud synes mig tillfyllest afgöra, att vi ej ha att söka förklaringen till dessa eldresten inom det dagliga livets sfär. De, som fört dessa viktiga fynd i dagen, ha också, som vi sett, vid förklaringen hänvisat till offringar och andra med eld förenade ceremonier, till bruk af rituell art.

Vi öfvergå till en annan plats, äfven den med tydligt framträdande kultminnen.

Smörkull i Skrea socken, Halland. Strax söder om staden Falkenberg, »in moht Hemanet Wega på et berg är en Sten-klint eller Kulle, som kallas Smör-Kullen».¹ Berget, som är beläget helt nära hafsstranden, synes väl till sjös och användes därför som landkänning. I segelbeskrifningar kallas det vanligen *Smörstacken*.² Det gamla, med traditionen på ort och ställe öfverenstämmande namnet är emellertid Smörkull(en). För bergnamn liksom naturnamn i allmänhet är det rätt svårt att få gamla belägg. Men detta berg har haft en särskild märklighet i forna dagar, som renderat det samma omnämnande i historiska urkunder. Det har varit ett *falkeleje*, »et sted hvor falke bygge og efterstræbes af falkefængere» (Kalkar). Det kallas 1535 Smørkoll och Smørkell.³ 1540 träffas Smørkal⁴ och 1559 Smyerkold.⁵ 1576 omtalas ett »Falkeleje, kaldet Smørkold».⁶ Vidare har jag från 1581 antecknat Smørkullen.⁷ Om detta berg yttrar Montelius följande: »Den omständigheten, att man på sistnämnda berg funnit en sådan guldskål från bronsåldern, som användts vid religiösa förrättningar, är, såsom jag för flera år sedan i mina föreläsningar visat, utan tvifvel ett vittnesbörd därom,

¹ J. Richardson, *Hallandia antiqua & hodierna* 2, 1753, s. 111. Tab. 15 — karta öfver trakten — anger också ett parti af berget som högre än de öfriga.

² T. ex. Svenska lotsen, 1904, s. 51. Af engelsktalande sjömän lär berget benämnas Butterstack.

³ Danske magazin (3) 5, s. 70, 145.

⁴ Danske kancelliregistranter 1535—40, s. 138.

⁵ Kancelliets brevböger 1556—60, s. 326.

⁶ Kancelliets brevböger 1576—79, s. 70.

⁷ Kancelliets brevböger 1580—83, s. 357.

att platsen redan långt före vår tidsräknings början varit helig, och att man redan då offrat där.»¹

Det fynd, som här afses, gjordes 1859 invid en stenhall å detta berg.² Vid gräfning påträffades omkring 15 cm. under jordytan ett guldkärl, som i form och ornering öfverensstämmer med andra, som visat sig tillhöra bronsålderns senare del. Detta fynd är, liksom så många andra från denna tid, att betrakta som ett votiv- eller offerfynd. Äfven ett äldre dylikt finnes från samma plats. År 1853 påträffades ett tubrutet bronssvärd. Här har sålunda en dyrbarhet, som en gång tillhört en mans utrustning, som offer nedlagts i jorden. Guldskålen åter har enligt Montelius' bestämdt uttalade mening, som han dock ännu ej utförligt motiverat, varit närmare förbunden med kulten. Enligt honom har man som nämnt skäl att antaga, att den en gång användts vid religiösa förrättningar.³

Från folkskolläraren i Skrea socken, K. E. Dahlstrand, har jag fått mottaga en redogörelse för befolkningens sägner om detta berg, som är af stort intresse:⁴

»Till berget knyta sig flera folksägner. Där bodde fordom en rik jättesläkt, till hvilken ortsbefolkningen i allmänhet stod i vänskapligt förhållande. Så var det t. ex. vanligt, att åborna i den vid berget belägna byn Veka fingo låna Smörkullsfolkets stora kopparkittlar, då slakt förrättades. Men som 'verlag' för lånet borde man dock alltid lämna några godbitar från slaktet. En dräng, som hade fått uppdrag att återlämna kittlarna efter ett sådant lån, behöll godbitarna för sig och lämnade kärlen på ett skamligt sätt förorenade. Sedan den tiden har ingen fått låna något från Smörkull.

Från Smörkull ledde en underjordisk gång till det omkring en fjärdingsväg längre inåt landet belägna Stora Boberg. I denna gång, som ledde genom förstugan och köket i den invid Boberget belägna

¹ Svenska fornminnesföreningens tidskrift 12, s. 280 och följ.

² Hallands fornminnesförenings årsskrift 1869, s. 62 och följ.

³ Äfven Almgren ansluter sig till denna åsikt, under något försiktigare formulering. Han hänvisar särskildt till ett fynd af åtskilliga sådana guldskålar, »hittade på en kulle på Seland, kallad Borrebjerg, hvilken var anlagd i tre terrasser och väl utan tvifvel varit en gammal kultplats». Månadsbladet, årg. 29, 1900, s. 119.

⁴ Tack vare benägen förmedling af förste bibliotekarien A. Andersson, Uppsala, och kyrkoherde D. Davidson, Falkenberg.

gården Maen, underhölls en så liflig kommunikation mellan Smörkullstrollen och de i Boberget boende, att dörren mellan köket och förstugan i Maen aldrig fick stängas.

Sedan kyrkan i Skrea blifvit byggd, kunde höfdingen i Smörkull icke trifvas; klockringningen plågade honom så gruffligt, att han lämnade berget, och man visste icke hvart han styrt färden, förrän en sjöman från Veka sammanträffade med honom på en obebodd ö långt ute i världen. Sjömannen, som hette Olof, hade 'förlorat' och vinddrifvits till ön. Plötsligt får han där se ett ljus vid en berghäll, och då han närmar sig ljuset, får han se en gammal man, som vänligt hälsar: 'Goddag Olof.' — 'Huru känner du mig?' frågade Olof. — 'Jo, vi ä ju gamla grannar; jag bodde förr i Smörkull. Och du vill väl komma hem till Veka?' Visst ville Olof hem. Men som vederlag för hemresan skulle Olof utföra tvenne uppdrag åt den gamla Smörkullsmannen: lösa hans hund, som stod bunden vid Smörkull och spänna en alnslång länk omkring Skrea kyrka. Länken syntes visserligen kort, men Olof skulle blott fästa den ena ändan vid torndörren och sedan gå rundt, så räckte länken omkring kyrkan. Olof, som åtog sig att utföra uppdragen, skulle nu gå ned till stranden. Där stode en båt; han behöfde endast stiga ombord och säga: 'Hundra famnar i hvarje årslag!' Olof följde anvisningen och har knappast uttalat trollformeln, förrän han får göra den allra lyckligaste luftfärd till Veka sand. Han går så till Smörkull och löser hunden, som genast går till väders. — Men tänk om Skrea kyrka gjorde ett liknande luftsprång! Det vore då sorgligt, ty kyrkan är honom kär. Han spänner därför länken omkring en stor sten på Veka gärde. Och stenen försvinner.

Smörkullskäringen var förstås också trollkunnig. En jägare, som just icke hörde till de med jaktlycka begåfvade, söker en dag efter villebråd någonstans i närheten af berget. Han möter så bergagumman, som frågade, om han önskar god lycka på jakt. Ville han bli 'traktör' vid ett bröllop, som skulle firas i berget, skulle det aldrig fattas honom villebråd. Han åtog sig traktörskapet, och det var en rent af fabulös jaktlycka, som sedan följde

honom: villebråd af alla slag och öfverallt. Men en sådan lycka kunde då icke en kristen få njuta. Han får samvetsförebräelser och framlägger sin 'lycka' och sina bekymmer för församlingens präst. Denne råder honom att infinna sig på det utsatta bröllopet, och han får af prästen en flaska nattvardsvin, som han dock på intet villkor finge smaka själf, innan bröllopsfolket i Smörkull först druckit däraf. Med lock och trug förmås trollen att läppja på vinet med den påföljd, att det vildaste slagsmål uppstår i berget. Den ene dödar den andre. Endast den gamla gumman öfverlefver tumultet. 'Det var en förskräcklig olycka, du ställde till', skulle hon sedan hafva yttrat till jägaren. Kort därpå dog äfven gumman.

En och annan, 'som är i syne', har i senare tider sett endast hufvudlösa vålnader i bergets närhet. Hästar ha också några gånger blifvit lamslagna på den nedanför berget löpande strandvägen.»

Smörkullen vid Gullmarsfjorden, Bohuslän. Vid Gullmarsfjorden, närmast mellan två förgreningar af densamma, Gullmarsvik och Saltkälleffjorden, ligger på ägorna till gården Cederslund i Skredsviks socken, Lane härad, ett berg, som kallas Smörkullen, »gräselig högt ock brandt wid 30 om icke 40 Famnars högd öfver watnet», som det heter hos J. Oedman i hans Bahus-Läns Beskrifning, 1746, s. 253. Samme författare har också några intressanta uppgifter om här befintliga jättegrytor. »Aldrahögst på thenna Kullen, ther i alla Feigder står uprest en Wålkas ock hålles af Krigs-Makten wakt, äro 2ne märkwärdige Bärge-Brunnar, helt trinna, liksom swarfwade til widden, såsom store Skorstenar. Then ena är några Alnar diup; Men then andre håller fullkomligen en Piks-Längd; och äro thesse Bärge-Brunnar i Krigs-tiden 1711 af Soldaterna, som ther stodo wakt, upränsade, emedan the tilförene af walhion med grus woro upfylte på 1 Aln när; dock synes ännu icke rätta Botnen i them, utan mera Grus ock Stenar, som ej blifwet wid upränsandet tilfyllest uptagne. När man nu kastar en sten ther ned eller ropar i Brunsholet, ger thet ett stort dön liksom utur en stor koppar-kättil.» — Dessa uppgifter om jättegrytorna äro af stort intresse, då rester af ålderdomliga offerseder vid sådana ej sällan kunnat påvisas.¹

¹ Se t. ex. Montelius i Svenska fornminnesföreningens tidskrift, bd 12, s. 16.

Om detta berg anför Oedman en sägen: »I thenna *Smörkullan* säges ock af gammalt Folk, at en stor Orm eller Drake har haft sitt Bo, *Ormskre* kalladt, hwaräst dageligen utur holet rinner helt fin Sand, ännu med Muskus ock Barlind beprydt, äfwen ock twärt emot öfwer Fiolen, ther han lagt sig twärs öfwer Gulmars Fiolen, at icke någon Båt, långt mindre något Skepp kommit in eller ut från Saltkällan, före en *Näse-Kong*, utan twifwel på Stångenäs, hwaräst han så wäl som i Tunge-Härad ödelade både Får ock Fä, som oförmodeligen kommo honom förnär, hittade på thet Råd at beslå hela kiölen på ett Skepp med Såge-Blad, hwarefter han med en stark stående god wind från wäster lät segla på Ormen ock skar så honom mitt af, ther han låg en half fiärdings wäg öfwer Fiolen lång, hwars halfwa Refben, såsom af en stor Hwalfisk, hänger än i dag uti Skredswiks Kyrka til en Åminnelse.»¹

Drakboet uppges här heta Ormskre. Om betydelsen af den senare leden i detta namn behöfver man ej sväfva i okunnighet. Senare leden är gifvetvis densamma som *skred* i t. ex. *jordskred*,² hvilket etymologiskt hör tillsammans med verbet *skrida*. Här är emellertid ej fråga om ett någon enda gång inträffadt stort jordskred, utan ett då och då fortsatt »skred» af vida stillsammare art. Jämför uppgiften om att vid Ormskre »dageligen utur holet rinner helt fin Sand». Som namnet anger, har folkfantasiën hos den skimrande strimman, som den rinnande sanden bildar, sett likheten med en orm, som rinner fram öfver marken. Sandskred funnos som nämndt på bägge sidor om fjorden. Folkfantasiën har tydligen tänkt sig de bägge ormliknande sandskreden som en gång samhöriga, och den har genom sägnen på sitt vis förklarat, hur de skilts åt.

¹ »Ormens blod och inälfvor flöto i land på Tungenäsens strand uti en vik, som däraf kallas *Gårvik*, och i Skredswiks kyrka förvaras ett refben af ormen — rätteligen af en hval.» Historiskt-geografiskt och statistiskt lexikon, bd 2, s. 35. — Skredsvik har fordom hetat Skriksvik, Munch, Norge, s. 196. Om öfvergången från Skriks- till Skreds-, som ju ej kan vara ljudlagsenlig, beror på sägnerna om Ormskre eller på inträffade jordskred måste lämnas oafgjordt.

² I Norge finnas talrika namn med *skriða*, f., och *skrið*, n., knutna till lokaliteter, »hvor skred engang have gaaet og der findes mærker efter dem», Rygh, N. G., Indledning, s. 76. Sådana stora skred äro ej heller okända i Bohuslän. I närheten af Smörkullen vid Gunnarby inträffade 1724 ett stort jordfall, hvarvid bland annat en kvarn förstördes. Oedman, anf. arb., s. 255.

Smörkullen vid Götaälf, Västergötland. Från ett af K. Ort-namnskommittén redan behandladt område i Älfsborgs län träffas Smörkullen — så äldst 1753 — som namn på en kulle i Fuxerna socken, Flundre härad.¹ Denna är belägen vid älvens strand ungefär 1 km. nordligt från Lilla Edets vattenfall. Delvis skogbeklädd höjer den sig öfver de omgifvande odlade områdena vid pass 5 m. Den representerar sålunda rätt blygsamma dimensioner i förhållande till omgifningarna, exempelvis de närbelägna, ojämförligt högre bergen på ömse sidor om älven. Öfverst på kullen går berggrunden i dagen, och här finnas åtskilliga i sten inhuggna fotspår och små runda fördjupningar, i orten kallade »jättefötterna». Förekomsten af sådana små runda fördjupningar visar, att denna plats en gång varit en kultplats.²

Smörkulla på Tumboås, Södermanland. Ej mindre än två skilda platser med namnet Smörkulla finnas i Tumbo socken.³ Den ena är kyrkoherdebostället; en stor grafhög finnes här, och namnet tillhör väl ursprungligen denna.⁴ Äfven vid den andra platsen finnes ett graffält. För öfrigt är Tumboås synnerligen rik på grafvar, med all sannolikhet till större delen från den yngre järnåldern.⁵

I det föregående har jag anført de platser med namnet Smörkullen, Smörkulla, om hvilka jag vunnit några topografiska eller antikvariska upplysningar af intresse för ämnet. Här nedan förtecknar jag öfriga fall, där jag anträffat namnet, men ej är i tillfälle att ur litterära källor meddela något närmare.

Utom det redan omtalade berget Smörkullen i Skredsviks socken finnes ett annat berg med samma namn i Bohuslän, nämligen i Bro socken, Stångenäs härad, vid gården Röe och helt nära en liten vik af Åbyfjorden, Boviks- eller Lerkilen. Bergets belägenhet framgår närmare af en karta från 1729, där namnet finnes utsatt.⁶

¹ Sverges ortnamn, Älvsborgs län, del 5, s. 70.

² Här finnas också boplatzlämningar från stenåldern enligt uppgift af G. M. Blomqvist, i K. Vitt. hist. o. ant. akademiens antikvarisk-topografiska arkiv.

³ Bäge finnas utsatta på de geologiska kartorna.

⁴ Meddelande till Almgren af doktor B. Salin. Månadsbladet, årg. 29, 1900, s. 119.

⁵ Meddelanden från Östergötlands fornminnesförening 1905, s. 27.

⁶ Reproducerad i Bidrag till kännedomen om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia, bd 6, h. 5, 1900.

Montelius har hänvisat till *Smörkullen* som namn på en höjd i Landeryds socken, Hanekinds härad, Östergötland, och uppvisat ett belägg från 1513 (»mott Smörkulla»).

»En aalle drett heder Smörkuldz drett» omtalas från 1552.¹ Den torde ha varit belägen i Bleking. Närmare uppgifter saknas.

I Jäla socken, Vilske härad, Skaraborgs län, finnes en by med namnet *Smörkullen*.

*Smörkullen*² och *Smörkullshorvea*³ förekomma som ortnamn i Döderhults socken, Stranda härad, Kalmar län.

För flera af de anförda platserna med namnet *Smörkullen* har det varit karaktäristiskt, att de utgjorts af berg och kullar. Det bör tilläggas, att äfven andra med Smör- sammansatta ortnamn ej sällan uppvisa en senare led, som anger att platsen bildar en förhöjning i landskapet. Då så mycket af intresse kan vara knutet till sådana ortnamn, anför jag dem i det följande för att fästa uppmärksamheten på desamma.

Smörhättan, ett berg, nu med fyr, på södra spetsen af Bromö i Vättern.

Smörbergsfältet, ett gruffält i Norbergs socken, Västmanland.⁴

Smörbacken, gård i Erska socken, Bjärke hd.⁵

Smörbräcka, nu enligt uppgift torp i närheten af Uddevalla. Namnet är under formen *Smörbräcke* belagdt från 1796 eller 1797.⁶

Stora och Lilla *Smörskallen* (*störa, lila smørskåln*), tvenne mindre holmar i östra ändan af fjärden Blacken i Mälaren, tillhörande gården Västeräng, Västerås-Barkarö socken.⁷

Smörbjerg, 'Banke' i Ølstykke härad och socken, Fredriksborg amt.⁸

¹ Fru Eline Gøyes jordebog, Kbn 1892, s. 23.

² Nämnd i Postortsfört. 1909.

³ Eller *Smörkullehorvea*, utsatt på Karta öfver Kalmar län, utg. af Topogr. Corp-sen 1871.

⁴ Historiskt-geografiskt och statistiskt lexikon, bd 6, s. 236.

⁵ Sverges ortnamn, Älvsborgs län, del 3, s. 10.

⁶ [Bidrag till Uddevalla stads historia och beskrifning 2.] s. 26 o. 29. När (s. 24) »stoora smörbäcke hagen» omtalas, är väl detta endast en felaktig form för föregående namn.

⁷ Meddelande af fil. kand. Natan Lindqvist.

⁸ Annaler for nordisk oldkyndighed 1863, s. 309.

Smøraas, gård i Høiby socken, Ods härad, Holbæk amt.¹

Smørholmen, nämnd 1661 och med all sannolikhet belägen i närheten af Randers.²

Smørstach, en ö, nämnd i Samlinger til dansk historie (1) 2, s. 68. Närmare uppgifter saknas.³

Smørholm, adligt gods i Læk socken, Kjær härad, Slesvig.⁴

Jag söker här göra sannolikt, att ortnamn som Smörkullen och därmed besläktade, om ej genomgående så dock i många fall, sammanhånga med hednisk kult. Frågan blir nu den: Hur stämmer den omständigheten, att dessa namn så ofta beteckna höjder, kullar och berg, med detta antagande?

Ett sådant läge är, hvad man bör vänta sig. Den tyske vetenskapsmannen A. Thümmel, som behandlat de isländska lämningarna af gudahus, anger det som något för läget karaktäristiskt, att dessa i regel anträffas på berg och kullar.⁵

Det är ännu ett annat förhållande, som synes gå igen på platser med de ortnamn, som här äro ifråga: förekomsten af grafvar och grafminnesmärken. Smörkullen vid Alvastra var ju på samma gång kultplats och graffält. Namnet Smörkulla i Södermanland har i ett fall sannolikt ursprungligen varit fästadt vid en stor grafhög; vid den andra platsen med detta namn förekomma också som nämndt forngravvar. Man kan hänvisa till ett analogt fall från Danmark. En grafhög på Gjetterupgaards Hede, Refs härad bär namnet *Smørhøi*. Vid utgräfning befanns den innesluta en brandgraf från

¹ Annaler for nordisk oldkyndighed 1863, s. 309.

² Kronens skøder, bd 2, s. 105.

³ Möjligen får man också räkna hit Smørholm (1523) i Kær härad, Sønderjydske skatte- og jordebøger, s. 456.

⁴ J. Kok, Det danske folkesprog, del 2, s. 361.

⁵ Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur, bd 35, 1900, s. 88 och följ. (Äfven som diss., Halle a. S. 1909.)

Det bör dock observeras, att det existerar en säkerligen rätt stor tidsskillnad mellan de isländska kultplatserna och våra med namn på Smör-. Dessa senare gå sannolikt tillbaka till tider, då kulten förrättades under bar himmel. Men det får väl antagas, att de isländska gudahusens karaktäristiska läge beror på gammalt traditionellt sätt att förlägga kultplatser. — Se om hithörande frågor F. v. Andrian, Der Höhenkultus asiatischer und europäischer Völker, Wien 1891, passim.

den romerska järnåldern samt en sekundärgraf med skelett i en stenkista från yngre del af samma period.¹

Äfven på ett annat sätt synes namnet Smörkullen gå ihop med dödsföreställningar. Ett stycke nordligt från kyrkan i Döderhults socken ligger en redan omnämnd gård, Smörkullen. Det är namnet Döderhult, som här är af intresse. Det har af professor Noreen tolkats som »de dödas lund».²

Sambandet med grafvar och grafminnesmärken stöder antagandet om hednisk kult. Graffält förekomma nämligen ofta i närheten af tings- och kultorter. Ej sällan har just en stor grafhög varit samlingsplats för tingsmenigheten.

Det har i det föregående anförts så många häntydningar på hednisk kult från orter med namn på Smör-,³ att man måste anse det som nödvändigt att vid tolkningen af namnen taga hänsyn till dessa. Öfverallt, där äldre former stått till buds, ha vi vidare i förra leden funnit ordet *smör*.⁴ Man kan nu fråga: Känner man, att smöret användts i nordisk hednakult på ett sätt, som kan hjälpa oss till en förklaring af hithörande ortnamn?

För besvarande häraf kan hänvisas till den norske författaren Ivar Mortensens uppsats *Spor af soldyrkelse i Norge*.⁵ Axel Olrik har gjort ett tillägg härtill, där han på grund af de samlade uppgifterna konstaterar »en over så godt som hele Norge udbredt skik at ofre smør til solen, når den efter vintermørket igen viser sig på de enkelte gårde». Tiden för dessa folkliga bruk, för hvilka Mortensen redogör, är i alla de anförda fallen densamma.

¹ Aarbøger 1892, s. 261. — Jämför Smörhöga, namn på en by i Skatelöfs socken Allbo härad, Kronobergs län.

² Till grund för denna etymologi ligga äldre former af namnet (Noreen, *Altisl. Gramm.*³, s. 124. och Sverges ortnamn i Gleerupska biblioteket, *Geografien*, s. 9.)

³ Till dessa kan nog läggas ännu en. Knut Stjerna har i sitt arbete öfver Bornholms befolkningshistoria, s. 67 och följ., omtalat en grupp af arkeologiska fyndplatser, där mynt eller andra föremål af guld äro funna i stora lager af kulturjord med spår af eldar, och om dessa med skäl antagit, att de äro kultorter. En af dessa bär namnet Smørenge. Om denna moderna form, som jag tyvärr icke kan stödja med äldre belägg, riktigt anger ursprunget, ha vi således här ännu en arkeologiskt bestyrkt kultort med namn på Smör-.

⁴ Till stöd kan anföras ett nedan behandladt tyskt ortnamn på Butter-.

⁵ Danske studier 1905, s. 115 och följ.

Det var, när solskenet för första gången på våren spreds öfver den förut för dess strålar undanskymda mänskliga boningen. Där solstrimman föll, t. ex. på taket, på ytterväggen eller i fönsterkarmen, placerades en smörklick, som då smälte för solstrålarna. Att detta går tillbaka på en verklig solkult, kan väl ej betvivlas, helst som meningen med detta bruk i ett par fall anges vara att skaffa mycken sol och därmed god årsväxt. Men jag vågar ej tro, att detta direkt kan anföras till förklaring af kultkaraktären hos dessa ortnamn. Smöroffret sker här uteslutande i eller invid boningen. Men namnen bäras af berg och kullar, om hvilka det ej finnes någon anledning att antaga, att de varit bebodda.

Närmare frågans lösning komma vi säkerligen på den väg, som angifvits af Almgren och Montelius. De fatta som nämndt namnen som minnen af att smörjelser och andra religiösa ceremonier plägat förrättas på de därmed betecknade platserna under hednatiden. De synas ha tänkt sig förra leden i dessa namn utvecklad ur ett Smörj-.¹ *Smörjsten* förekommer också som ortnamn i Ljusnarsbergs socken, Örebro län. Namnet erinrar oss om att bland andra folkliga bruk äfven smörjningar pläga förekomma vid ett visst slags stenar, älfkvarnarna.²

Samma förklaring är också möjlig för *Smörsten(en)*.³ Den språkliga skillnaden förklaras däraf, att de nämnda smörjningarna förrättats bland annat med *smör*.⁴ Samma skålformiga fördjupningar,

¹ *Ordet* smörjelse ha vi, utom af annat, ingen anledning att vänta här därför, att det genom sin afledningsändelse visar sig vara en tämligen ung bildning.

² Med tyskt språkmateriel kunna smöret och älfkvarnen förbindas. *Buttermölterl* är namnet på »en bäckenliknande fördjupning i granit, om hvilken den sägnen går, att här har en hednisk präst offrat för att motverka kristendomen». H. Gruner, *Opfersteine Deutschlands*, Lpz. 1881, s. 34. *Butter* betyder som bekant smör, senare leden *-mölterl* sammanhänger tydligtvis med tyska ordet *Molter*, 'Mahllohn des Müllers,' som anses vara lån från latinska *molitura*, 'mäl'. Grimm, *Deutsches Wörterbuch* 6, sp. 2481 W. Crecelius, *Oberhessisches Wörterbuch* 2, s. 601.

³ Namnet har redan anförts i ett fall från Norge. Vid Gribskov, Nøddebo socken. Københavns amt, finnes en sten, kallad *Smørstenen*, vid hvilken folketro i någon, ej närmare angifven form är knuten. Fra dansk folkemindesamling 1, s. 100. Jämför också namnet *Smörhall* på en gård i Karlstads landsförsamling, för hvilket äldre former dock äro mig okända.

⁴ *Hyltén-Cavallius*, *Värend och virdarne* 2, s. XIV, och O. Hermelin i *Svenska fornminnesföreningens tidskrift*, bd 2, s. 192.

som äro utmärkande för älfkvarnarna, finnas också som nämnt i fasta berget på Smörkullen vid Lilla Edet.

Andra med stenar förenade smörjelser äro kända särskildt från norsk folktradition. Det omtalas, »at man paa flere steder i Tellemarken, lige indtil den sidste halvdeel af det 18de aarhundrede, ikke alene hjemme i husene har opbevaret raæ steenbilleder fra fortiden, men endog til visse tider ydet disse et slags dyrkelse ved at overstryge eller bestænke dem med øl, smør, melk og deslige.»¹

Men äfven här framgår det, att smörjelserna förrättats inomhus, hvarför det icke finnes någon anledning att anta, att minnen af dem förefinnas i ortnamn.

Det bör emellertid påpekas, att det finnes en särskild typ af heliga stenar, som i svensk antikvarisk litteratur benämnts »stenklot»,² i norsk »hellige, hvide stene.»³ Ett par forskare ha antagit,⁴ att dessa stenar gå tillbaka till en phallisk grundtyp, en åsikt, som synes mycket antaglig på grund af den form, som flera af dem äga. Ej sällan äro de försedda med skålformiga fördjupningar af samma slag som på älfkvarnarna. På grund häraf är det antagligt, att smörjningar vid dem förekommit. Dessa stenar äro ej sällan funna på grafhögar.⁵ De träffas äfven ini sådana, i hvilket fall smörjningar naturligtvis ej komma i fråga.⁶

Det är emellertid ännu en omständighet, som här förtjänar uppmärksamhet, särskildt för de fall, där ortnamn på Smör- äro knutna vid berg och höjder. På ett par af platserna, Smörkullen vid Alvastra och Smørenge på Bornholm, har man funnit talrika

¹ Se Christie i Urda 2, 1842, s. 366 och där citerad litteratur. Om svenska motsvarigheter se P. Wieselgren, Ny Smålands beskrifning 1, s. 420 noten. Jämför om smörjningar Chr. Blinkenberg, Tordenvåbenet (= Studier fra sprog- og oldtidsforskning, nr 79, 1909), passim.

² O. Hermelin, »Stenkloten» på ättehögar, i Svenska fornminnesföreningens tidskrift, bd 2, s. 163 och följ.

³ Th. Petersen, Om de saakaldte »Hellige hvide stene», i Det kongelige norske videnskabers selskabs skrifter, 1905 (Trondhjem).

⁴ Holmboe och Petersen. Se den senare i anförda arbete, s. 17.

⁵ Denna förklaringsmöjlighet torde böra ihågkommas för det småländska Smörhöga.

⁶ Som Petersen gjort sannolikt tillhöra de den äldre järnåldern. — Om phallobilder på och i grafvar och innebörden häraf, se A. Dieterich, Mutter Erde, Lpz. 1905, s. 104 och följ.

spår af eldar. På toppen af Smörkull vid Falkenberg tändas årligen påskeldar.¹

Det bör nämligen påpekas, att lämningar förekomma af en under bar himmel utförd kult, i hvilket *smöret och elden i förening* ingå, I Pehr Kalms Västgötha och Bahusländska resa (Sthlm 1776; s. 97) omtalas från Tanum i Bohuslän följande: »En gammal Gubbe berättade, at uti hans Mors barndom, ungefär för 100de år, hafva de haft för plägsed at om Walborgsmässan taga et käril af träd, lägga smör deruti och bränna up samma käril och smör, hvilket de kallat *bränna det uti värman*.»²

Här saknas sålunda ej anknytningspunkter vid försök att förklara ortnamn på Smör-, som på grund af sakliga skäl, arkeologiska och andra, kunna antas sammanhånga med hednisk kult.

Namnet Smörkullen, som bjudit på så mycket af intresse i det svenska namnmaterialet förekommer äfven i Norge.³ Det är att hoppas, att det intresse, som svenska och danska namn på Smör- visat sig äga, kommer att bli anledning till att de norska namnen framdeles upptagas till behandling äfven ur hithörande synpunkter.⁴

Hvad som för en närmare utredning framför allt behöfves, är att noggranna upplysningar inhämtas från ort och ställe. Sådana af antikvarisk-topografisk art ha ju redan visat sig vara af vikt. Ej mindre har man enligt min mening att vinna af folktro och folksägner, knutna till dessa platser.

Det är verkligen förvånande, hur ålderdomliga och ursprungliga element en *lokalbunden* folktro kan bjuda på. Vi finna en mycket

¹ Meddelande af skolläraren K. E. Dahlstrand.

² I Fritiofs saga — den isländska prosasaga, som ligger till grund för Tegnér's dikt — berättas från disablotet, att gudabilderna *smordes* och torkades med dukar, samt om *eldar*, vid hvilka de värmdes. Det gäller dock äfven här tempelkult.

³ N. G. 5, s. 228 och följ.

⁴ En antydning om, att äfven norska ortnamn på Smör- kunna sammanhånga med hednisk kult torde spåras i ett fall. *Smørholmen* är namnet på en liten ö i Romsdals amt, som ligger tätt intill en gård med namnet *Vevang*. En gammal namnform gör ursprunget till detta senare ortnamn något oviss; se N. G. 13, s. 339. Men antagligast förefaller följande förklaring: »Kan være Vévangr, af *vé*, n., helligdom, og *vangr*, m., græsgrøet slette». I så fall vittnar namnet *Vevang* om att här funnits en hednisk kultplats. Det är ju en nära till hands liggande möjlighet, att *Smørholmen* hört samman med denna.

enkel sägen eller ett lika enkelt häfdvunnet bruk, hvars intresse framför allt betingas af dess samband med en viss lokalitet. Det är sådant, som blott intresserar de kringboende, som känna platsen. Men dessa lämna det oförvanskadt i arf åt generation efter generation.

Men äfven om sägnerna ryckas med i omdaningens stora process, finner man dock ofta kvar ett ännu varaktigare vittnesbörd — namnet. Man måste medge riktigheten af följande väl sagda ord af Esaias Tegnér d. y. och Knut Stjerna: »Ortnamnen äro utan gensägelse att räkna bland människotankens varaktigaste skapelser. Städer förintas så, att knappt spillrorna mera finnas, men namnet, som staden burit, viker ej från sitt rum. Själfva naturen ombildas, skogar uthuggas, höjder jämnas med marken, strömmar sina ut, sjöar torka bort, och likväl bär orten ett namn, som talar om skog, höjd, sjö och ström. Hela djursläkten kunna utdö från jorden, men ortnamnen vittna ännu om, hvar sådana djur en gång haft sitt bo» (Tegnér). »Folkens religioner växla, men ännu berättar oss den mark, där en helig källa flödat eller en helig lund vuxit, om namnet på den gud, som dyrkats där» (Stjerna). Och äfven om namnet intet förmäler om hvilka de makter äro, som dyrkats, kan det dock, som vi funnit, gifva oss antydningar om hur kulten en gång utöfvats i forna tider.